onzen Heiland het naast aan het hart lag, hij wees ook den eenigen weg aan, waardoor wie in zonde geboren is, de *verdoemenis* ontvlieden kan. „Voorwaar, voorwaar zeg ik u, die mijn woord hoort, en gelooft Hem die mij gezonden heeft, die komt *niet* in de verdoemenis, maar is uit den dood overgegaan in 't leven".

Beslist en zonder aarzelen komt dan ook het apostolaat er voor uit, dat „de schuld uit één misdaad tot allen mensch gekomen is tot *verdoemenis*". En, omgekeerd, dat alleen in Christus de vrijmaking, de gratie, het pardon is te vinden. „Zoo is er dan nu *geene* verdoemenis voor degenen *die in Christus Jezus zijn*".

Het spreekt dus ook vanzelf, dat, zoodra in een kring van vrienden het geloof terugkeert, ook het woord *verdoemenis* weer leven gaat, niet om schrik aan te jagen, maar om den ernst te verhoogen en uitdrukking te geven aan de volheid van geluk, die men in Jezus bezit.

Gods lieve Zoon is mijn Redder, mijn Goel, want hij heeft mij verlost, niet alleen van zonde en schuld en dood, neen maar ook verlost van de *Verdoemenis*. Eerst wie dit voelt, en in eigen jubel uitspreekt, verstaat wat 't is, door Jezus gered te zijn.

Verdoemd zijn is, een doem van zijn God op zich hebben rusten, die niet meer is weg te nemen. De doem is het eindoordeel. Het vonnis in laatster instantie. Een vonnis zonder gratie of appel. Een eindvonnis, waaraan voor eeuwig niet meer te veranderen valt. En een eindvonnis dat *heel* den persoon, *heel* de existentie, *heel* 't lot des menschen voor eeuwig omvat en insluit.

Ver-doemenis is een eindvonnis waardoor ge er geheel onder gaat, onder gaat voor eeuwig, en voor eeuwig wegzinkt in de ellende; in een ellende verdiept tot op den bodem zelf van uw nooit eindigende existentie.

Zoo kras, scherp en snijdend bracht Jezus ons zelf dit in beeld, dat hij sprak van een „onuitblusschelijk vuur", van een buitenste duisternis, en het ons diep in de ziel liet indringen, dat er in die diepte der eeuwige ellende zijn zou een weenen zonder tranen en een knersen van de tanden in vertwijfeling en wanhoop.

En hier nu is de tegenstrijdigheid.

Vraagt ge aan de halfgeloovigen: Wie heeft het rijkst de liefde Gods verstaan? dan antwoorden ze u uit één mond: *Jezus*.

Maar vraagt ge dan verder: Zal er een verdoemenis zijn? dan zeggen ze u, dat dit een loochening van Gods liefde zou zijn.

En wijst ge hun dan in het Evangelie de plaatsen aan, waar Jezus zelf sprak van die bange weening en knersing der tanden, dan onderwerpen ze zich aan Jezus woord *niet*, maar leven voort in den dwazen waan, *dat zij 't beter weten dan Jezus*.

Toch is 't klaar als de dag, dat er verdoemenis zijn *moet*.

Te oordeelen is reeds voor ons menschen een behoefte. Dikwijls mogen en kunnen we 't niet doen, omdat onze menschenkennis zoo gering en onze kennis van feiten en daden zoo uiterst gebrekkig is. Maar kennen we iemand door en door, en weten we precies wat hij boos uitrichtte, dan oordeelen en veroordeelen we van zelf. We kunnen niet anders.

En zou God dan niet oordeelen? Hij, die ieders hart afleest; voor wien niets verborgen zijn kan; die alles weet, en weet tot op den diepsten bodem der dingen? Bij God is eeuwige ontferming. Hij wil zich erbarmen. Hij kan in grenzenlooze genade over u komen. Maar niet-oordeelen is in God onmogelijk en ondenkbaar. Hij *moet* oordeelen. Niet pas op den jongsten dag, niet pas in het laatste oordeel, maar altoos, elk oogenblik en over elke daad. Ge voelt dit in uw conscientie. En het *„laatste* oordeel" beduidt alleen, dat dán het oordeel van den alwetenden God voor eeuwig ook over u geveld èn uitgesproken wordt.

En waarin gaat nu alle oordeel van God over een zondaar op? Natuurlijk, altoos slechts in dit ééne, of die zondaar, die naar zijn Beeld geschapen was, en bij Hem hoorde, zijn door de zonde verloren beeld herwon; en of, waar Hij hem als verloren zoon terugbekwam, die zondaar weer zijn kind werd, weer zijn gemeenschap geniet, en weer zijn eigen plek en plaats heeft in het Vaderhuis. Want wie dit *niet* heeft, die hoort bij God niet, die heeft zijn eeuwige toekomst *buiten* God, en zal en moet in aller eeuwen eeuwigheid omdolen in den jammer der verdoemenis.

Ge ervaart en voelt dit dagelijks. Er zijn in uw leven *heilige* oogenblikken, en dan valt de gordijn weg en geniet ge de gemeenschap met uw God. Maar ook er zijn in uw leven *onheilige* oogenblikken, en dan wordt 't gordijn weer neergelaten, en is uw God voor u weg en merkt ge niets van zijn verborgen omgang.

Denk u nu die heilige oogenblikken bestendigd, zoodat ge er nooit meer uitvalt, en ge weet u zalig. Maar ook, bestendig in uw verbeelding die onheilige oogenblikken, en ge ziet de rampzaligheid zich eindeloos voor u uitbreiden, en dit is de staat der verdoemenis.

Bij God, of *buiten* God, de keuze is volstrekt, is albeslissend, is onherroepelijk. Wie in Jezus sterft, die sterft *bij* zijn God, en ontwaakt in eeuwige vreugde. Wie inslaapt zonder in Jezus te zijn ingelijfd, sterft *buiten* zijn God, en moet in eeuwigheid buiten Hem omdolen. En een eeuwigheid zonder einde *buiten* zijn God, wat is dit voor het naar Gods beeld geschapen menschenkind anders dan het dragen van een eeuwigen doem?

God heeft *alles* gedaan om u weer naar zich toe te trekken. Wat kon Hij meer aan deze wereld geven dan zijn eigen lieven Zoon, om in dien Zoon zelf vlak bij u te komen, u te lokken, te winnen en weer voor eeuwig aan zich te verbinden. Gelijk een hen haar kiekens onder de vleugelen vergaderen wil, zoo wil uw God ook u in zijn liefde koesteren. Maar komt ge dan niet, dan *moet* 't ook van u worden uitgesproken: *Gij hebt niet gewild*. En dan komt ook over u het oordeel, het onherroepelijk oordeel: *Zie, uw huis worde woest gelaten*. God kan wel bij u aankloppen, en bij u aandringen, maar *opdringen* kan Hij zich zelf niet. Liefde laat zich niet dwingen, en zoo ge niet voelt en inziet, dat God uw Hoogste goed is, en zoo uw hart zich niet voor Hem ontsluit, dan blijft *gij* buiten Hem en *Hij* buiten u, en dan is uw lot, en kan 't niet anders zijn, dan een eeuwige jammer, want *buiten* God voor eeuwig te zijn, dat *is* de jammer in zijn voleinding.

Niet alleen voor uw ziel, maar ook voor uw lichaam, want omdat ge *mensch* zijt, zijt ge ziel èn lichaam. Ook wie niet in Jezus ontslaapt, maar buiten zijn God sterft, zal toch eens weer opstaan. En dit juist zal de voltooide jammer zijn. De buitenste duisternis, de weening en knersing der tanden. Als de macht over u komt van wie „ziel èn lichaam kan verderven in de hel."

Het zal eens zoo ontzettend zijn. En waartoe dan 't nu, nu er nog tijd tot bekeering is, verzwegen? Jezus heeft 't *niet* verzwegen. O, Prediker van het heilig Evangelie! verzwijg ook gij het dan niet voor wie u aanhooren. En gij, vader en moeder, verzwijg 't niet voor uw eigen kroost. De verdoemenis is geen menschelijk verzinsel. Ze komt!

Amsterdam, 15 Januari 1909.

Wezen we er onlangs op, naar aanleiding van de blijde tijding, dat onze Koningin in gezegende omstandigheden verkeerde, hoe noode door ons bij de officieele mededeeling de vraag om de voorbede der Kerken gemist werd, des te meer verheugt het ons, dat de Raad der Ministers thans dit verzoek officieel tot de Kerken gericht heeft.

Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid hebben in het volgende schrijven hiervan aan de Gereformeerde Kerken kennis gegeven:

AAN „DE GEREF. KERKEN IN NEDERLAND".

Deputaten dier Kerken voor de Correspondentie met de Hooge Overheid geven bij deze kennis:

dat Oudejaarsavond het volgende stuk van *den Raad der Ministers* is ontvangen:

„MINISTERIE VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN".

's-Gravenhage, 30 December 1908.

De Raad van Ministers houdt zich overtuigd, dat de heuchelijke tijding, welke op *22* dezer ter kennis van het Nederlandsche Volk is gebracht, in alle oorden des lands stof tot diepgevoelde erkentelijkheid zal hebben gegeven. Het spreekt van zelf, dat velen en ook vele kerken behoefte zullen gevoelen, Hare Majesteit de Koningin, met het oog op Hare blijde en ernstige verwachtingen, in hunne gebeden te gedenken. Zij zullen daartoe gedrongen worden reeds door de groote liefde, welke zij der Koningin en Harer Majesteit's Huis toedragen.

Van deze zijde bezien zou er voor de Regeering geen aanleiding tot bemoeiing daarmede bestaan. Daar nochtans de hoogste Staatsbelangen zoowel met het behoud van Harer Majesteit's leven en gezondheid, als met de geboorte van een troonopvolger gemoeid zijn, acht de Raad van Ministers het plichtmatig, met het oog daarop de voorbeden der kerken te vragen. Aan Gods zegen is alles gelegen, en de Raad van Ministers zal dan ook de voorbeden der kerken op den hoogsten prijs stellen; dit te meer, waar hij overtuigd is, dat de innerlijke drang daartoe toch reeds bestond en aanvankelijk tot uiting is gekomen.

Het moge den Raad van Ministers vergund zijn, daartoe Uwe medewerking te verzoeken.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,
HEEMSKERK.

Aan
Heeren Deputaten, aangewezen door de Generale Synode van de Gereformeerden kerken in Nederland voor de Correspondentie met de Hooge Regeering. Adres: Secretaris M. Noordtzij te Kampen".

Deputaten koesteren het vertrouwen, dat in den kring van „De Geref. kerken" gaarne aan den wensch van den Ministerraad zal worden voldaan, gelijk reeds met zooveel vreugde de aankondiging is ontvangen, dat H. M. de Koningin zich in een staat van blijde en beteekenisvolle verwachting mag bevinden.

De Heere onze God doe bijzonder te dezer ernstige zaak genadig aan Haar en in Haar aan 't Nederlandsche Volk boven wenschen en bidden.

Deputaten voornoemd:
A. BRUMMELKAMP, *Voorz.*
M. NOORDTZIJ, *Secretaris.*

's-Hage en Kampen, 1 Jan. 1909.

Het vertrouwen, dat deputaten hier uitspreken, zal door onze Kerken zeker niet beschaamd worden.

Moge elken Zondag bij de voorbede voor het Koninklijk Huis ook de bede uit al onze Kerken tot God den Heere opstijgen, dat Hij de blijde hope vervulle, onze Koningin den moederzegen en ons volk een erfgenaam voor den troon schenke.

Nu de tijd nadert, dat Curatoren met de Hoogleeraren der Theologische School een vergadering zullen houden, over de vraag, of verplaatsing der Theologische School wenschelijk is, moge ook onzerzijds een enkel woord over deze belangrijke quaestie niet achterwege blijven.

We doen dit niet, om op het praeadvies van Curatoren en Hoogleeraren vooruit te loopen. Ons ware zelfs het liefst geweest, dat de pers rustig hadde afgewacht, wat de saamspreking van de mannen, die de Synode aanwees, voor resultaat had opgeleverd. Met name de vraag, of, in verband met deze verplaatsing, wellicht een nauwer verband met de Vrije Universiteit ware tot stand te brengen, is een zoo moeilijk en teeder vraagstuk, dat een publieke discussie in de pers hierover, niet anders dan nadeelig kon zijn. Vandaar dat we ons met opzet onthouden hebben van een critiek op de voorstellen, die desaangaande geschied zijn. De Synode heeft, toen ze deze opdracht aan Curatoren en Hoogleeraren verleende, met geen woord gerept van zulk een nauwer verband tusschen beide inrichtingen. Ze gaf uitsluitend en alleen aan hare deputaten in mandaat om te overwegen, of *verplaatsing* der School mogelijk en wenschelijk was. En het komt ons voor, dat deputaten zich dan ook aan dezen synodalen last zullen te houden, en over niets anders dan *over deze vraag* de Kerken van advies zullen te dienen hebben.

De vraag, welke bedoelingen achter dit voorstel scholen, had dan ook veilig achterwege kunnen blijven. Het voorstel werd een *Synodaal besluit*. Niet met de bedoelingen van dezen of genen voorsteller, maar alleen met het besluit der Synode hebben Deputaten te rekenen. En aangezien het onmogelijk is, bij een zoo talrijke vergadering als de Synode, te onderzoeken met welke bedoelingen de verschillende leden hebben voorgestemd, hebben Deputaten daarom alleen te vragen, wat de Synode als mandaat hun opdroeg. Verder gaan kunnen ze niet, of ze zouden hun bevoegdheid overschrijden.

Dit klemt te meer, omdat de eenige clausule in het oorspronkelijke voorstel, die op de wenschelijkheid van een nader contact met de Vrije Universiteit wees, op verzoek van de Kamper Hoogleeraren er uit werd gelicht. We ontkennen daarom allerminst, dat de saambrenging van de Theologische School en de Vrije Universiteit op één plaats allicht op den duur de vraag zou kunnen doen opkomen, in hoeverre nadere saamwerking tusschen beide, ja zelfs eenheid van opleiding mogelijk ware, maar de Synode heeft deze vraag thans niet aan de orde gesteld en Deputaten hebben daarvoor geen mandaat ontvangen.

Het zoogenaamde „beding" heeft daarom met deze opdracht niets te maken. Of de „eigen inrichting" zich te Amsterdam of te Kampen bevindt, verandert aan haar bestaanswijze niets. Naast de Stedelijke Universiteit te Amsterdam bestaan verschillende seminaria zooals van de Doopsgezinden en Lutherschen, die een geheel zelfstandig bestaan hebben behouden. En het feit, dat de Vrije Universiteit te Amsterdam gevestigd is, behoeft voor de Theologische School geen bezwaar te zijn, om daar ook haar tenten op te slaan.

De vraag kan dus alleen zijn, of voor de Theologische School zelve die verplaatsing wenschelijk moet worden geacht?

De wenschelijkheid nu is in de pers bestreden met verschillende argumenten, die zeer zeker niet van gewicht ontbloot zijn en die we daarom gaarne ter kennisse onzer lezers willen brengen.

In de eerste plaats heeft men opgemerkt, dat zulk een verplaatsing een zeer belangrijke vermeerdering van kosten na zich zou slepen. Niet alleen, dat de tractementen der Hoogleeraren met het oog op den duurderen levensstandaard te Amsterdam verhoogd zouden moeten worden, maar er zouden ook belangrijke uitgaven moeten geschieden voor aankoop of huur van een geschikte localiteit. Zelfs heeft men zijn verwondering er over uitgesproken, dat de Synode, die wegens geldgebrek aan de School geen vijfden hoogleeraar wilde toestaan, omdat dit de financieele draagkracht der Kerken te boven ging, ook maar denken kon aan een verplaatsing der School, die zooveel meerdere uitgaven zou eischen.

In de tweede plaats heeft men er op gewezen, dat een verblijf in een groote stad als Amsterdam voor de studenten veel meer gevaren opleverde en het toezicht, door de hoogleeraren op de studenten uit te oefenen, bijna onmogelijk maakte. Ook daarom achtte men het wenschelijker, de School te Kampen te laten blijven.

Terwijl in de derde plaats als bezwaar is ingebracht, dat het Kamper gymnasium, dat door de Nationale vereeniging is overgenomen, bepaald met het doel om voor de Theologische School studenten te vormen, moeilijk mede naar Amsterdam verplaatst kan worden, waar reeds een Gereformeerd gymnasium bestaat, en, wanneer het te Kampen zou blijven, dit gymnasium allicht uit gebrek aan levenskracht zou moeten sterven.

Ongetwijfeld is dit drietal bezwaren niet licht te schatten, en wij begrijpen volkomen, dat de pers op deze bezwaren de aandacht van Curatoren en Hoogleeraren gevestigd heeft. Ook de Synode heeft zich geen oogenblik voorgesteld, dat aan eventueele verplaatsing geen bezwaren verbonden zouden zijn. Had ze dat gemeend, dan zou ze het besluit tot verplaatsing zonder meer genomen hebben en de uitvoering aan Curatoren hebben opgedragen. Het feit zelf, dat de Synode aan Curatoren last gaf om de mogelijkheid en wenschelijkheid te onderzoeken, vóórdat de Kerken tot een beslissing kwamen, toont, dat ze de bezwaren inzag en die overwogen wilde hebben.

Nu blijft aan de prudentie van Curatoren en Hoogleeraren de vraag overgelaten, in hoeverre de genoemde bezwaren metterdaad een onoverkomelijk beletsel zullen blijken. Maar waar deze bezwaren publiek ter sprake zijn gebracht, zij het ook ons geoorloofd onze meening over deze bezwaren te zeggen.

Voorop stellen we daarbij, dat zulk een verplaatsing zeker nooit zonder finantieele en andere offers zal tot stand te brengen zijn. De vraag kan alleen zijn, of de voordeelen, die zulk een verplaatsing zou meebrengen, opwegen tegen de nadeelen die er mee gepaard gaan. Een goed koopman zal bij een onderneming mogelijke winst en mogelijk verlies tegenover elkander plaatsen, en zijn beslissing zal niet afhangen van de vraag, of er verlies kan worden geleden, maar of de winst tegen dat verlies opweegt.

Gaan we nu eerst de verliesposten na, dan meenen we, dat deze wel ietwat te donker gekleurd zijn. De bewering, dat de Synode wegens geldgebrek geen vijfden hoogleeraar aan de Theologische School wilde toestaan, is zacht uitgedrukt een legende, die men elkaar wel napraat, maar die in de besluiten der Synoden geen den minsten grond vindt. De pas uitgekomen acta der Synode wijzen dit uit. Op bladzijde 261 staat het uitvoerige rapport in zake de benoeming van een vijfden hoogleeraar aan de Theologische School afgedrukt, en in dat advies wordt over de finantieele quaestie niet één woord gerept. De overwegingen, die de Commissie er toe geleid hebben om deze benoeming te ontraden, waren van geheel anderen aard. Ze luidden letterlijk aldus:

Uwe Commissie derhalve
kennis genomen hebbende van de „Handelingen der Curatoren" (zie art. 31) en van het praeadvies der praeadviseurs;
overwegende,
dat het onderwijs aan de Theologische School zeer bevredigende resultaten heeft en mitsdien, uit den aard van het onderwijs, de noodzakelijkheid der benoeming van een vijfden Hoogleeraar niet blijkt;
overwegende,
dat de benoeming van een vijfden Hoogleeraar zou zijn het in 't leven roepen van een vijfden leerstoel aan de Theologische School;
besluit
aan uwe Synode te adviseeren de voorstellen tot de benoeming van een vijfden Hoogleeraar niet aan te nemen.

Maar ook afgezien van dit onjuiste argument, is de financieele toestand der School bij lange niet zoo ongunstig als men dit wel voorstelt. Zeker is er thans een tekort, dat jaarlijks 5 à 6000 gulden bedraagt, maar dit tekort ontstond in hoofdzaak, doordat uit de kas der School ook voor het gymnasium moest gezorgd worden. Thans is het gymnasium op eigen voeten komen te staan, en al moeten de Kerken daarvoor nog een rouwkoop van *f* 70,000 afbetalen, na zes jaren zal dit bedrag zijn afgelost, en komen alle collecten, contributien enz. ten bate der School alleen. Zoodra deze moeilijke jaren doorworsteld zijn, zal er van geldgebrek wel geen sprake meer zijn. Thans komen er aan gelden voor de School in ongeveer *f* 30,000 per jaar; de uitgaven voor de School zelve bedragen jaarlijks plus minus *f* 20,000; er blijft dus nog een saldo van *f* 10,000 jaarlijks over, wanneer de School alleen voor zich zelve te zorgen heeft. Rekent men nu, dat de verplaatsing naar Amsterdam een vermeerdering van ongeveer *f* 8000 jaarlijks ten gevolge zal hebben, dan ziet men, dat het financieele vraagstuk niet het zwaarst behoeft te wegen.

Ook het bezwaar aan het gymnasium te Kampen ontleend, schijnt ons voor de Kerken niet van overwegend belang te mogen zijn. Zoolang het aantal Christelijke gymnasia zeer klein was, kon er alle reden voor de Kerken zijn om voor haar Theologische School een gymnasiale opleiding in stand te houden. Thans is deze noodzakelijkheid er niet meer. Het aantal Christelijke gymnasia breidt zich steeds meer uit; wie op een Christelijk gymnasium opgeleid wil worden, kan op tal van plaatsen terecht. Nu in Groningen ook een Gereformeerd gymnasium zal worden opgericht, staat zelfs voor de zonen van het Noorden die gelegenheid open. En waar Curatoren indertijd èn met Rotterdam èn met Groningen onderhandeld hebben, om het Kamper gymnasium daarheen te verplaatsen, zonder dat eenig principieel bezwaar hiertegen in is gebracht, zouden we niet inzien, waarom de Nationale vereeniging, bleek het gymnasium te Kampen op den duur geen levenskracht te hebben, dit gymnasium niet naar een andere, meer geschikte plaats zou kunnen overbrengen. In elk geval is dit een zaak, waarmee de Kerken als zoodanig niets uitstaande hebben, en die alleen het belang van de Nationale vereeniging raakt. De Theologische School te Kampen te willen houden uitsluitend ter wille van het Kamper gymnasium, zou een omkeeren van de juiste verhouding zijn en de Kerken afhankelijk maken van een buiten haar staande particuliere vereeniging.

Ernstiger weegt voor ons het moreele bezwaar, dat aan de verleiding van een groote stad is ontleend. Nu valt het zeker uiterst moeilijk, hier een juiste en billijke vergelijking te maken. Studenten, die èn te Kampen èn te Amsterdam gestudeerd hebben, hebben ons meermalen verzekerd, dat de gevaren te Amsterdam waarlijk niet veel grooter waren dan te Kampen. Natuurlijk valt in een kleine stad wat *in het publiek* gebeurt, lichter in het oog. Maar daarmede is het kwaad binnenskamers niet buitengesloten. Bovendien heeft de historie onzer oude Akademies wel geleerd, dat het studentenleven in kleine provinciesteden als Franeker, Harderwijk enz. volstrekt niet op hooger zedelijk peil stond dan in de grootere Akademiesteden; een ervaring, die ook nu nog bevestigd wordt, als men Leiden met Amsterdam vergelijkt. En al willen we niet gaarne iets ten nadeele van het studentenleven te Kampen zeggen, toch zou men zich vergissen, wanneer men waande daar voor alle verleiding vrij te zijn. Zelfs de meest kloosterachtige afzondering baat niet tegen dit kwaad. De beste waarborg schuilt in den Christelijken geest, die onder de studenten heerscht.

Voor Kootwijks Scholen.

In hartelijken dank ontvangen door Ds. Houtzagers: door *Ds.* Hockstra te Arnhem, van mej. E. P. te Utrecht de somma van *f* 2.50.

Vriendelijk verzoeken wij den vrienden aan onze scholen, die groote behoefte aan steun hebben, waar de school te Kootwijkerbroek weder moet vergroot en een vierde lokaal noodig moet bijgebouwd, te willen gedenken.

Namens het Bestuur:
D. HULLEMAN,
Penningmeester.

Leestafel.

Handboek voor de beoefening der Bijbelsche geschiedenis, van E. STOCK E. A., bewerkt door DS. W. B. RENKEMA. Rotterdam. — D. A. DAAMEN.

Dit boek wekt mijn compassie.

Mijn medelijden niet met het boek zelf, maar met zijn eersten auteur of juister nog auteurs, want uit het „E. STOCK *e. a.*", zooals op den titel staat en uit het „E. STOCK *c. s.*" waarover DS. RENKEMA in zijn *Voorrede* spreekt, besluit ik, dat STOCK bij het samenstellen van zijn handboek medearbeiders heeft gehad. Maar ook wekt het mijn medelijden op met hem, die er een eerste Hollandsche bewerking van gaf, en met Dr. E. BARGER, hervormd predikant te Amsterdam, onder wiens toezicht die bewerking plaats heeft gehad.

De zaak toch zit 'm zóó.

STOCK had, met anderen, in Duitschland een Handboek voor het onderwijs in de bijbelsche geschiedenis geschreven. Dat moet een heel goed Handboek wezen; althans, Dr. E. BARGER, een man, die het kan beoordeelen, liet er onder zijn toezicht een Hollandsche vertaling van maken. En ook die Hollandsche uitgave moet lang niet kwaad zijn, althans DS. RENKEMA zegt van haar in zijn *Voorrede*: „Van deze uitgave verscheen reeds de 4e druk, wel een bewijs, hoezeer dit boek in een bepaalde behoefte voorziet, en aan de voor het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis te stellen eischen beantwoordt". Van die Hollandsche bewerking van STOCK's Handboek voor het Bijbelsch onderwijs is toen later de uitgever D. A. DAAMEN te ROTTERDAM de eigenaar geworden. Nu zal ieder het met den heer RENKEMA goed eens zijn, dat wanneer een vertaald boek ten onzent vier drukken — zegge *vier* — beleeft, dit wel een bewijs is voor zijn in-een-bepaalde-behoefte-voorzien en voor zijn aan-te-stellen eischen-beantwoorden. Maar evenzeer zal het dan ook voor ieder, die het fijne van de zaak niet weet, minstens bevreemdend zijn, dat, wanneer het met die bewerking van „STOCK's" Handboek, onder het toezicht van BARGER zoo goed liep en deze bewerking daardoor blijkbaar zoo goed wàs, er nu op eens een andere bewerking noodig was.

Hoe dat nu in elkaar zit, vertelt ons DS. RENKEMA weer in zijn *Voorrede*. Op zijn, voor de onder toezicht van DR. BARGER verschenen bewerking van STOCK, zeer vleiende deductie uit het geval van 'n 4en druk, laat hij volgen: „Toch heeft dit boek een groote schaduwzijde. Het wijkt in de voorstelling van de leer der waarheid niet weinig van de Gereformeerde opvatting afwijkt," en ook niet of ditzelfde mag gezegd van den oorspronkelijken STOCK. Wat het eerste betreft, heb ik echter, nu mijn vriend RENKEMA dat zoo met groote apodicticiteit zegt, geen reden om het te betwijfelen, en juist daarom heb ik wèl reden om wat het tweede betreft zeer sterk te vermoeden, dat ook dit bevestigend moet beantwoord. Ik ken toch DR. BARGER te goed om niet te weten, dat het met zijn begrippen van ethica, evenals met de mijne, niet geheel strookt, een geestesproduct van een uitlandschen auteur, in Hollandsche vertaling, zoo te „bewerken" of onder zijn toezicht te laten „bewerken", dat men op naam van zulk een auteur niet weinig van hèm afwijkende voorstellingen in de wereld brengt. Vandaar mijn sterk vermoeden, dat het met den OUD-STOCK ook al niet richtig is; dat die, in de voorstelling van de leer der waarheid, ook al niet weinig van de Gereformeerde opvatting afwijkt.

Maar al ben ik het nu juist daarom met RENKEMA eens, dat de twee vóór zijn STOCK, bestaande STOCKEN „niet in alle deelen bruikbaar [waren] voor hen, die de Gereformeerde Belijdenis zijn toegedaan", — zooals RENKEMA dat hier zegt, vindt ik het zelfs een niet onbedenkelijk euphemisme — toch wekt deze derde STOCK — deze STOCK-RENKEMA — mijn compassie, mijn medelijden, en wel met STOCK zelf, met zijn eersten Hollandschen bewerker, en ook met Dr. BARGER, onder wiens toezicht die bewerker heeft gearbeid.

Denk u het geval eens even in en gij zult dit mijn gevoel van medelijden verstaan.

Denk eens, dat gij, even als STOCK, met of zonder medewerkers, een boek hadt geschreven; een boek waarin gij natuurlijk de dingen voorstelt naar uw opvatting — en dat er nu in een of andere vreemde taal een bewerking van uw boek, met uw naam er op, verscheen, waarin het zoo was „bewerkt", dat het ten slotte op 'n zeer cardinaal punt niet-weinig van uw opvatting afweek. En stel ook eens, dat gij een boek uit een vreemde taal in ons Hollandsch hadt overgezet, of, evenals DR. BARGER in het geval met STOCK's Handboek, op die overzetting toezicht hadt gehouden, en stel daarbij nog, dat deze uw vertaling vier drukken had beleefd en daardoor dus wel het bewijs had geleverd van in een bepaalde behoefte te voorzien en aan te stellen eischen te beantwoorden — en dat er nu plotseling, terwijl gij wellicht nog zoetelijk droomt van een 5en druk van het door u vertaalde of onder uw toezicht vertaalde boek aan de markt wordt gebracht een andere „bewerking", waarin niet-weinig is dat op een cardinaal punt èn van het oorspronkelijke en van uw vertaling afwijkt.

Indien gij u dit alles wilt indenken, zult gij, mijn lezer, met STOCK en zijn eersten bewerker en met DR. BARGER, evenals ik, compassie hebben.

En daarbij komt nog iets.

Zeker, de uitgever D. A. DAAMEN, vroeger te Rotterdam, thans te 's HAGE is de tegenwoordige eigenaar van de Hollandsche bewerking van „STOCK's" Handboek voor het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis, onder toezicht van DR. E. BARGER. Ik vernam dit uit de VOORREDE van DS. RENKEMA. Maar wij weten ook wel, dat het zeggen van dien heer uit Jezus' gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard: „Of is het mij niet geoorloofd te doen met het mijne, wat ik wil?" voor den Christen nooit maxiem mag wezen in betrekking tot zijn eigendom. Wij weten ook wel, dat in de zedelijke wereld een gulden regel der wederkeerigheid geldt, die ook door JEZUS positief is uitgesproken in dezen vorm: „En gelijk gij wilt, dat u de menschen doen zullen, doet gij hun ook desgelijks".

Daarom wekt deze STOCK III niet alleen mijn compassie met STOCK I en II, maar komt er nog een bedenking van zedelijken aard bij.

Nu zou ik van dit alles hier liever hebben gezwegen, indien er niet analoge gevallen waren.

Het geval STOCK III staat toch niet alleen.

Op het gebied van christelijke van stichtelijke literatuur hebben ten onzent, ook anderen dan de heer DAAMEN van boeken van buitenlandsche auteurs met min of meer gevierde namen, onder zoo'n naam, dergelijke „bewerkingen uitgegeven. Zeker volkomen te goeder trouw.

Maar het wil er toch niet bij mij in, dat men onder den naam van den oorspronkelijken schrijver 'n bewerking van diens boek geeft welke van zijn opvattingen niet — weinig afwijkt.

En voorbeelden, ook min goede voorbeelden, vinden zoo licht navolging.